

– Своєчасно виявляти сім'ї, у яких діти зазнали різних форм насильства, та повідомляти про ці випадки у відповідні інстанції. Провести цикл бесід з учнями з питань дотримання правових і моральних норм поведінки.

– Спільно з працівниками правоохоронних органів запроваджувати організовані форми пропаганди правових знань для учнів і їх батьків.

– Створити інформаційний куточок правових знань для учнів і батьків.

– Проводити декаду правових знань щорічно.

Підводячи підсумки, зазначимо: роль школи щодо вирішення завдання формування правосвідомості молодого покоління є основною. Окрім того, визначаючи коло гуманістичних орієнтацій сучасної школи, вчителям слід орієнтуватися на основні положення Конвенції ООН про права дитини та Загальну декларацію прав людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беденко-Зваридчук О. Відповідальність батьків за збереження життя та здоров'я дитини / О. Беденко-Зваридчук // Довідник класного керівника. – 2012. – № 4. – С. 39–44.
2. Джилліген Дж. Запобігання насильству / Дж. Джилліген; [пер. з англ. В. Штенгелов]. – К.: Сфера, 2004. – 168 с.
3. Національна доктрина розвитку освіти від 17 квітня 2002 року № 347/2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>
4. Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини: Загальнодержавна програма // Позакласний час. – 2011. – № 5. – С. 33–37.
5. Равіч Д. Що таке демократія і як її навчати в школах? / Д. Равіч; [пер. з пол. Л. Сніцар]. – Варшава, 1994. – 15 с.
6. Сюрха Т. Відстоювання та захист прав дітей – механізм побудови свідомого суспільства / Т. Сюрха // Педагогічна майстерня (Осн.). – 2013. – № 12. – С. 37–47.

Любов Куторжевська,
канд. пед. наук, доцент,
Полтавський національний
педагогічний університет
імені В. Г. Короленка

УПРОВАДЖЕННЯ ПЕДАГОГІКИ НЕНАСИЛЛЯ В УМОВАХ ІНТЕРНАТНИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

У статті висвітлено важливість упровадження педагогіки ненасилля як альтернативи педагогіці примусу в умовах загальноосвітніх інтернатних закладів освіти.

Liubov Kutorzhevska

INTRODUCTION OF NON-VIOLENT PEDAGOGY IN THE BOARDING SCHOOLS

The article highlights the importance of introduction of non-violent education (alternative to pedagogy of coercion) in secondary boarding schools.

Конвенція ООН про права дитини, прийнята у 1989 році й ратифікована Україною у 1991 році, наголошує, що дитині для повноцінного та емоційнокомфортного розвитку найкраще зростати в сім'ї. Саме сім'я домінує серед найважливіших чинників виховання людських поколінь, є головним соціальним інститутом, який значною мірою визначає певний спосіб життя населення. Батьки дають дітям життя, виховують, допомагають відчутти взаємне тепло і любов, передають їм досвід поколінь, життєві цінності та духовність, надають зразки для наслідування, прищеплюють побутові та соціальні навички. Ці потреби є життєво важливими для дитини, особливо дошкільного та молодшого шкільного віку.

Специфіка зростання дитини в сімейному середовищі полягає в тому, що особистість формується в природних для неї умовах: серед людей, які її люблять і створюють простір та умови для її зростання. Слушно зауважує Б. Год: значні зміни відбулися в поглядах людей на шлюб, відносини всередині сім'ї, ролі чоловіків і жінок у суспільній та особистій сферах. Спостерігається скорочення числа укладання шлюбів, зростає кількість позашлюбних дітей, збільшується число розлучень, неповних сімей і дітей, які в них виховуються [1, с. 132]. Типовий приклад зневажливого ставлення до дітей, залишення їх без нагляду, як стверджують дослідники, часом призводить до різних нещасних випадків, отруєння та інших, небезпечних для життя і здоров'я дитини, наслідків [4, с. 143].

Як відомо, дефіцит сімейного впливу негативно позначається на психічному розвитку дітей: значна кількість дітей перебуває поза родиною: *безпритульні* діти – це діти, які не мають постійного місця проживання внаслідок розпаду сімей, смертності батьків працездатного віку, збройних конфліктів і

злочинних актів, поширенням самогубств у результаті пияцтва, психічних захворювань батьків, а також діти, котрих вигнали з дому батьки; *бездоглядні діти* – це діти, які мають певне місце проживання, але вимушені перебувати на вулиці в результаті матеріальної неспроможності, хвороби, психічних розладів чи байдужого ставлення батьків до виховання дітей; *втікачі* – це діти, які втекли з виховних установ інтернатного типу через жорстокість, насильство, примус, а також діти-втікачі із зовні благополучних сімей – діти з певними вродженими психічними відхиленнями; діти, схильні до постійного перебування на вулиці; діти, схильні до безцільного проведення часу; діти, які втекли з дому через насилля близьких, через матеріальну незабезпеченість у сім'ї, через образу на батьків тощо.

Ознакою сьогодення є влаштування на виховання знедолених дітей у родинне оточення. Українська держава, попереджуючи одну з основних форм насилля над дітьми (зневагу до інтересів і потреб дитини через відсутність належного забезпечення основних потреб дитини в їжі, одязі, житлі, вихованні, освіті, медичній допомозі з боку батьків, опікунів або інших осіб через об'єктивні чи суб'єктивні причини, влаштовує дітей, позбавлених родинного оточення, у сімейні форми опіки, а саме: усиновлення – прийняття усиновлювачем у свою сім'ю особи на правах дочки чи сина, що здійснене на підставі суду (Ст. 207 Сімейного кодексу України) [3, с. 57]; опіка встановлюється над дитиною, яка не досягла чотирнадцяти років, піклування – над дитиною у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років (Ст. 243 Сімейного кодексу України) [3, с. 67]; прийомна сім'я – сім'я, яка добровільно взяла на виховання та спільне проживання від одного до чотирьох дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування (Ст. 256-1 Сімейного кодексу України) [3, с. 70]; дитячий будинок сімейного типу – окрема сім'я, що створюється за бажанням подружжя або окремої особи, яка не перебуває у шлюбі, для забезпечення сімейного виховання та спільного проживання не менш, як п'яти дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування (Ст. 256-5 Сімейного кодексу України) [3, с. 71]. Проте значна кількість дітей, позбавлених сімейного оточення, знаходяться в інтернатних закладах освіти, де учитель навчає учнів основам наук, а вихователь повинен організувати життя, працю і відпочинок своїх вихованців так, щоб діти були здоровими, життєрадісними, добре вчилися і працювали.

Обставини, за яких діти потрапляють до школи-інтернату, різні. По-перше, це діти, які змушені поліпшувати стан свого здоров'я (санаторні школи-інтернати); по-друге, це діти, які бажають поглибити вивчення окремих предметів чи курсів (спеціалізовані школи-інтернати); діти, які втратили своїх батьків, та діти, які є сиротами при живих батьках (школа-інтернат з частковим або повним утриманням за рахунок держави дітей, які потребують соціальної допомоги); діти, які потребують корекції розумового чи психічного розвитку (спеціальні школи-інтернати), а також діти, які потребують особливих умов виховання (школи соціальної реабілітації інтернатного типу).

Серед названих вище соціально-педагогічних форм забезпечення умов для всебічного розвитку підростаючого покоління провідна роль (як за кількістю охоплених дітей, так і за педагогічними можливостями) належить школам-інтернатам. Різним аспектам діяльності навчально-виховного процесу в школі-інтернаті присвячені дослідження І. Іванова, Б. Кобзаря, Л. Дробот, Л. Канішевської, А. Наточія, Є. Пустовойтова, В. Слюсаренка, Т. Шатохіна, В. Яковенка та інших учених.

У школі-інтернаті створено належні умови для навчально-виховного процесу. Вихователь є головною фігурою у функціонуванні загальноосвітніх спеціалізованих чи спеціальних навчальних закладів з повним чи неповним утриманням за рахунок держави дітей, які потребують соціальної допомоги, у санаторних загальноосвітніх інтернатних закладах і забезпечує такі ділянки роботи: *цілевизначальну*: трансформація загальних цілей і завдань школи на сучасному етапі розвитку суспільства у конкретні завдання класу, проектування особистості учнів; *операційно-організаторську*: планування та реалізація розвивальних, освітніх та виховних завдань, установлення відповідного стилю стосунків у класі, відбір матеріалів для позаурочної діяльності учнів; *матеріально-побутову*: забезпечення учнів навчальними засобами, твердим і м'яким інвентарем, одягом і взуттям, створення заатишки в спальнях, контроль за своєчасним і повноцінним харчуванням та дотриманням санітарно-гігієнічних вимог.

Велику увагу приділяють педагоги інтернатних закладів освіти профілактиці насилля щодо вихованців. Педагогіка насилля – альтернатива педагогіці примусу, що виражається у формулі «Роби так, інакше будеш покараний». Формула насилля, як зазначає психолог Ю. Орлов: «Ти можеш і не робити те, що я хочу, ти вільний у своєму рішенні, я не маю наміру карати тебе за невиконання завдань, але виконавши їх – отримаєш нагороду» [2, с. 22]. При невиконанні завдання учнем, педагог повинен бути стриманим, але небайдужим: він створює умови, щоб учень сам переконався у доцільності запропонованих дій і сам виправив поведінку. Як визначити, яку парадигму сповідає педагог? Про це свідчить характер зворотного зв'язку: який емоційний відгук учнів (позитивний чи негативний), який сенс їхніх дій – позбутися неприємностей чи отримати задоволення [2, с. 22].

Педагогіка ненасилля, – стверджує Н. Тарасевич, – не означає невтручання, потурання, використання лише схвалення. У силі залишається принцип, проголошений ще А.С.Макаренком: «Якомога більше вимогливості до особистості і одночасно якомога більше поваги до неї». Виявляти повагу легше, ніж пред'являти вимоги, та володіння гуманістичними технологіями допомагає вихователеві усунути захисні реакції вихованця і забезпечити прийняття його вимог. Сама природа шкільного життя, – стверджує Н. Тарасевич, – містить у собі об'єктивні підмурки, що створюють умови протистояння, зіткнення суб'єктів навчально-виховного процесу – педагога і учнів як носіїв власного бачення ситуації, яке відстоюється у зустрічі з проблемою [5, с. 24]. Слід зазначити, що одним із найскладніших наслідків навчально-виховного процесу в інтернатних закладах освіти, є порушення емоційно-вольової сфери учнів. Порушення подібного роду проявляються найчастіше в підвищеній тривожності, емоційній напрузі, психічній втомі, емоційному стресі, підвищеній агресивності, недовірливості, емоційній холодності та ін. Тому в умовах інтернатних закладів освіти педагоги спрямовують свою діяльність на побудову турботливого, сприятливого соціально-виховуючого середовища, де створюються середовище, тобто створюються ефективні умови для реалізації й захисту прав дитини шляхом гармонізації задоволення її особистісних потреб; навчальна та трудова діяльність націлюється на досягнення успіху, що посилює мотивацію саморозвитку особистості, при вивченні різних тем на уроках учителі обов'язково наводять приклади з життя, де діти зможуть використати ті чи інші знання, навчають дітей прийомам самовдосконалення та саморозвитку, розробляють проекти, спрямовані на вирішення проблем, які можуть виникнути у вихованців після закінчення інтернатного закладу.

Найважливішими принципами у роботі з вихованцями інтернатних закладів є: визнання самоцінності кожної дитини; ставлення до неї як до особистості; акцентування уваги школярів на власних позитивних якостях та здобутках; повага до їхніх почуттів та добровільного вибору; демонстрування дорослими позитивних моделей поведінки, дружнього ставлення до всіх учнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Год Б. Питання сімейного виховання у педагогічній спадщині викладачів Київської духовної академії (друга половина XIX ст.) / Педагогіка та психологія : Збірник наукових праць / за загальною редакцією академіка І. Ф. Прокопенка, чл.-кор. В. І. Лозової. – С. 132 – 138. – Х. : Цифрова друкарня № 1, 2012. – Вип. 42. – 170 с.
2. Орлов Ю. Проблемы ненасилия в педагогике // Педагогика. – 1993. – № 4. – С. 21 – 26.
3. Сімейний кодекс України. Нормативні документи з урахуванням останніх змін в редакції станом на 05.04.2011 р. – Суми : ТОВ «ВВП НОТІС», 2011. – 80 с.
4. Соціальна педагогіка : мала енциклопедія / [ред.-упоряд. І. Зверева]. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 336 с.
5. Тарасевич Н. У чому сила педагогіки ненасилля? / Н. Тарасевич // Імідж сучасного педагога. – 2002. – № 1 (20). – С. 23 – 26.

Вікторія Кучер,
студентка,

РВНЗ «Кримський інженерно-педагогічний університет»

ОСОБЕННОСТИ ПРОЯВЛЕНИЯ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО НАСИЛИЯ В ШКОЛЕ

У статті розглядається специфіка психологічного насильства в освітньому середовищі, зокрема в школі. Висвітлюються проблеми забезпечення психологічної безпеки в освітньому середовищі. Аналізуються основні причини психологічного насильства в школі і його наслідки.

Victoriia Kucher

PARTICULARITIES OF MANIFESTATION OF PSYCHOLOGICAL VIOLENCE AT SCHOOL

The article features the particularities of psychological violence in the educational environment, particularly at school. The article concerns the problem of providing psychological security in educational environment. The basic reasons of psychological violence in schools and its consequences are analyzed.

Одним из ведущих механизмов приобщения современного человека к обществу является образование, которое представляет собой совокупность целей, задач, преимуществ обучения и воспитания подрастающего поколения. В современной психолого-педагогической практике образование исследуется в нескольких аспектах: как система сферы образования, как образовательный процесс и как образовательная деятельность. Образовательная среда представляет собой психолого-педагогическую реальность, содержащую специальные предпосылки для формирования личности, а также воспитательные возможности. Образовательная среда – это понятие, которое в последнее время часто используется при анализе и